

מפגש מס' 94

דף למנחה

תהלים ל"ט - מ"ג

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

מזמור ל"ט - תפילת האדם המתייסר, החש שחייו הבל וקיצו קרב.

מזמור מ' - בטחון בישועת ה' לאור חסדיו בעבר.

מזמור מ"א - תפילת האדם המתייסר, שאויביו מייחלים למותו ואפילו אוהביו בוגדים בו.

מזמור מ"ב ומזמור מ"ג - געגועים למקדש

הקדמה

מזמורים ל"ט ומ"א עוסקים בהתמודדות עם ייסורים, בה עסקנו בשיעור הקודם.

מזמור מ"א מסיים ספר ראשון של תהלים ומזמור מ"ב פותח ספר שני של תהלים (מזמורים מ"ב - ע"ב).

מזמור מ"ב הוא גם הראשון מקובץ המזמורים לבני קרח (מ"ב - מ"ט), כפי שמצוין בכותרת המזמור: לְמַנְצֵחַ מִשְׁכֵּיל לְבָנֵי קִרְחַ (א). בני קרח היו לוויים, מצאצאי בני קרח, אשר היו משוררים במשכן ולפני הארון בימי דוד ולאחר מכן במקדש: בְּנֵי קִרְחַת עֲמִינַדָּב בְּנוֹ קִרְחַת בְּנוֹ אֶסִּיר בְּנוֹ... וְאַלְהָה אֲשֶׁר הָעֲמִיד דָּוִד עַל יְדֵי שִׁיר בַּיִת ה' מִמְנוּחַ הָאָרוֹן: וַיְהִי מִשְׁרָתֵם לִפְנֵי מִשְׁכַּן אֱהָל מוֹעֵד בְּשִׁיר עַד בְּנוֹת שְׁלֹמֹה אֶת בַּיִת ה' בִּירוּשָׁלַם וַיַּעֲמְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם עַל עֲבוֹדָתָם (דברי הימים א ו', ז-יז).

ספר שני - מזמורים לבני קרח						
מה תשתוחחי נפשי	ישועת ה'	שבח למלך וחתונתו	ה' צבאות עמנו*	המלכת ה' (מזמור)	שבח לציון עיר ה'	מזמור חכמה - העושר
מב	מד	מה	מו	מז	מח	מט

לימוד מעמיק

כיסופים למקדש ולקרבת אלקים

בשיעור זה נעסוק במזמורים מ"ב-מ"ג, הנחשבים כמזמור אחד, הן בדברי המפרשים והן ע"י חוקרים מודרניים, בעיקר בגלל הפזמון החוזר מה תִּשְׁתַּחֲוִי נַפְשִׁי וְתִהְיֶינָה עֲלֵי הוֹחֵלֵי לְאֱלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדְנֵנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנֵינוּ (החוזר שלוש פעמים במ"ב, ו; מ"ב, יב; מ"ג, ה).

חלק א - צמאה נפשי

המזמור פותח בצמאון לאלקים: כִּאֵיל תִּעְרַג עַל אֲפִיקֵי מַיִם בֶּן נַפְשֵׁי תִעְרַג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: צִמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לֵאמֹר חַי מִתֵּי אָבוֹא וְאֶרְאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: (ב-ג). פסוקים אלה מתארים את עוצמת הגעגועים והכיסופים של האדם לאלקים. ערגה הוא הקול שמשמיעה האילה. כשם שאילה משתוקקת למים, שהם מקור חיותה, כך גם האדם משתוקק לקרבת אלקים המחיה אותו.

שיר

האזינו לשיר "[כאיל תערוג... צמאה נפשי](#)" בלחן מאת רובי בנט, או לשיר "[כאיל תערוג](#)", בניגונו של בעל התניא, ר' שניאור זלמן מלאדי, בביצועו של יונתן רזאל מתוך פרויקט "צמאה".

מסילת ישרים פרק ז:

ואמנם כבר ידעת שהנרצה יותר בעבודת הבורא, יתברך שמו, הוא חפץ הלב ותשוקת הנשמה. והוא מה שדוד המלך מתהלל בחלקו הטוב ואומר (תהלים מ"ב, ב): "כאיל תערג על אפיקי מים כן נפשי תערוג אליך אלקים, צמאה נפשי לאלקים" וגו'. (תהלים פ"ד, ג): "נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה'". (תהלים ס"ג, ב): "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי". ואולם האדם אשר אין החמדה הזאת לזהות בו כראוי, עצה טובה היא לו שיזדרז ברצונו, כדי שימשך מזה שתולד בו החמדה בטבע, כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית, ובודאי שיותר מסורה בידו היא החיצונה מהפנימית. אך אם ישתמש ממה שבידו, יקנה גם מה שאינו בידו בהמשך, כי תולד בו השמחה הפנימית והחפץ והחמדה מכח מה שהוא מתלהט בתנועתו ברצון.

זוית אישית

ההשתוקקות של משורר תהלים לקרבת אלקים היא ייחודית בעצמתה, ולא כל אחד יכול להשיג דרגה גבוהה כזו. יחד עם זאת, עלינו לחשוב - באילו רגעים בחיינו הרגשנו רצון לקרבת אלקים? אילו דברים עשויים לחזק את ההשתוקקות הזו בקרבנו?

פיוט

צמאה נפשי / ר' אברהם אבן עזרא

צִמְאָה נַפְשִׁי לֵאלֹהִים לֵאמֹר חַי
לְבִי וּבִשְׂרִי יִרְנְנוּ לֵאמֹר חַי...
זְכוֹר אֱהַבְתָּ קְדוּמִים וְהַחִיָּה נְרַדְמִים
וְקִרְבַּת הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן יִשִּׁי חַי
לְבִי וּבִשְׂרִי יִרְנְנוּ לֵאמֹר חַי
רְאֵה לְגִבְרַת אֲמַת שְׂפָחָה נוֹאֲמַת
לֹא כִּי בְּנֵי הַמֵּת וּבְנֵי הַחַי
לְבִי וּבִשְׂרִי יִרְנְנוּ לֵאמֹר חַי

הפיוט מתוך [אתר הפיוט והתפילה](#).

האזינו [לביצוע הפיוט מאת להקת "המדרגות"](#)

פיוט זה חובר ע"י אבן עזרא כפתיחה ל"נשמת כל חי". המשפט הפותח של הפיוט לקוח מזמור מ"ב: צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים (מ"ב, ג). הפזמון לקוח מזמור פ"ד: נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה' לבי ובשרי ירננו אל אל חי (פ"ד, ג). נשים לב, ששני הפסוקים (והזמורים מהם הם לקוחים) עוסקים בצמאון לקרבת ה' הקשור בכיסופים לבית המקדש, אולם, הפיוט משתמש רק בצמאון לקרבת ה', ואיננו מזכיר את המקדש.

הפיוט מתאר את גדולת ה', בחירת עם ישראל, והכמיהה של עם ישראל לקרבת אלקים, המחזקת אותו לכל אורך הדרך גם בשעות הקשות בגלות, ומהווה בסיס לאמונה בגאולה העתידית.

הבית "ראה לגברת אמת" עוסק בטענות הנוצרים כנגד היהודים: "בנך המת ובני החי" - הנוצרים טוענים שנותק הקשר בין עם ישראל לה', והנוצרים הם הממשיכים את הקשר עם אלקים. טענה זו הטרידה את עם ישראל במהלך הגלות, וגרמה לפגיעות רבות בהם. במזמור מ"ב ישנה התמודדות עם טענה דומה: היתה לי דמעת ל לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלהיך (מ"ב, ד): פרצח בעצמותי תרפוני צוררי באמרם אלי כל היום איה אלהיך (מ"ב, יא). בחלק הבא נעיין במזמור ונראה כי האמירה המשותפת לפיוט "צמאה נפשי" ולמזמור מ"ב-מ"ג היא שהצמאון לקרבת אלקים, והתקווה לגאולה בעתיד, מחזקים את עם ישראל בהתמודדות עם קשיי הגלות וטענות הגויים כלפיהם.

חלק ב - התמודדות האדם והעם עם המצוקה והגלות

לימוד בקבוצות:

- המזמור מחולק לשלושה חלקים ברורים, בעזרת הפזמון החוזר המסיים כל חלק. קראו כל בית ונסו להבין מה הנושא הייחודי שלו, ומה הנושא של כל המזמור, המקשר בין הבתים?
- סמנו במזמור מילים הקשורות למוטיב המים, ושימו לב לשימושים השונים במוטיב זה ומשמעותם. (מסומן כאן בכחול)
- סמנו בצבע אחר את המשפטים הקשורים למקדש (מסומן כאן בזהב).

(ב) באיל תערג על אפיקי מים בן נפשי תערג אליך אלהים:

(ג) צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים:

(ד) היתה לי דמעת לחם יומם ולילה באמור אלי כל היום איה אלהיך:

(ה) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי כי אעבר בסך אדם עד בית אלהים בקול רנה ותודה המון חוגג:

(ו) מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו ישועות פניו:

(ז) אלהי עלי נפשי תשתוחח על בן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר מצער:

(ח) תהום אל תהום קורא לקול צנוריתך כל משבריתך וגליך עלי עברו:

(ט) יומם יעזה ה' חסדו ובלילה שירו עמי תפלה לאל חיי:

(י) אומרה לאל סלעי למה שכחתני למה קדר אלך בלחץ אויב:

(יא) בְּרִצְחַ בְּעֲצֻמוֹתַי חֲרַפְוֹנִי צוֹרְדֵי בְּאִמְרָם אֵלַי כָּל הַיּוֹם אֵינִי אֱלֹהֵיךָ:

(יב) מַה תִּשְׁתַּחֲוֶה נַפְשִׁי וּמַה תִּתְהַמְּי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי עוֹד אֹדְנֹו יִשְׁוֹעַת פְּנֵי וְאֱלֹהֵי:

(א) שְׁפֹטֵנִי אֱלֹהִים וְדִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא חָסִיד מֵאִישׁ מִדְּמָה וְעוֹלָה תִּפְלֹטֵנִי:

(ב) כִּי אֶתָּה אֱלֹהֵי מְעוּזִי לְמָה זְנַחְתָּנִי לְמָה קָדַר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחֵץ אוֹיֵב:

(ג) שְׁלַח אֹרֶךְ וְאִמְתַּךְ הַמָּה יִנְחֹוּנִי יְבִיאֹוּנִי אֶל הַר קָדְשְׁךָ וְאֶל מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ:

(ד) וְאַבּוֹאָה אֶל מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל אֵל שְׁמַחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְּכִנּוּר אֱלֹהִים אֱלֹהֵי:

(ה) מַה תִּשְׁתַּחֲוֶה נַפְשִׁי וּמַה תִּתְהַמְּי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי עוֹד אֹדְנֹו יִשְׁוֹעַת פְּנֵי וְאֱלֹהֵי:

המזמור מתאר את ההתמודדות של המשורר בעת מצוקה וריחוק מה', ומקובל לפרש שמדובר במצוקת גלות (אישית או לאומית), מאחר והמשורר מתאר את ריחוקו מבית ה' (מ"ב, ג; ה; ז), ואת האויבים הלוחצים עליו ואף טוענים "איה אלהיך" (מ"ב, ד; יא). כל אחד מהבתים מתאר סגנון שונה של התמודדות עם מצוקה (ראה במאמר [מאת ד"ר יונתן יעקבס](#)):

בבית הראשון (מ"ב, ב-ה) - המשורר מתמודד בעזרת **געגועים וזכרונות מהעבר**. בבית זה משתמש המשורר במוטיב המים כדי לתאר את צמאונו לקרבת אלקים: כְּאֵיל תַעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מַיִם... צִמְאָה נַפְשִׁי... (ב-ג). מוטיב המים עובר גלגול מצמאון למים לדמעות והשתפכות הנפש מרב צער: הִיתָה לִי דְמַעְתִּי לְחֶסֶם... וְאֲשַׁפְּכָה עָלַי נַפְשִׁי... (ד-ה). מוטיב המים וגלגולו מייצג את הלך הנפש המתואר בבית הראשון: בתחילה המשורר מביע געגוע וכמיהה לחזור לקרבת אלקים; בהמשך, הגעגוע והזכרונות הופכים לבכי מרוב צער, ולאחריהם המשורר מעלה זכרונות מהעבר - העלייה לרגל לירושלים: אֵלֶּה אֶזְכְּרָה... כִּי אֶעֱבֹר בְּסֶךְ אֲדָדִם עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה הַמְזוּן חוּגֵג (ה).

שאלה למחשבה

מהו הגעגוע שלכם? (לתקופה; לאדם; למציאות כלשהי...)

מה הפן החיובי שבגעגוע? והאם יש בו פן בעייתי?

בבית השני (מ"ב, ז-יא) - המשורר **מתלונן על ההווה העגום**. גם בבית השני משתמש המשורר במוטיב המים, אך הפעם המים אינם מסמלים מקור חיים אלא להפך - קושי עד כדי סכנת מוות: תְּהוֹם אֶל תְּהוֹם קוֹרָא לְקוֹל צִנּוֹרֶיךָ כָּל מִשְׁבְּרֶיךָ וְגִלְיֶךָ עָלַי עֲבְרוּ (ח). [פרוש המילים: תהום = מים רבים (ולא מעמקים); צינור = מפל; משברים = זרמים חזקים]. בניגוד לבית הראשון, בו מוטיב המים מופיע באופן חיובי כמים מחיים ומרויים, בבית השני המוטיב של המים הופך לזרימה חזקה שעלולה להיות סוחפת, מטלטלת ומציפה. כמו בבית הראשון, כך גם בבית השני מוטיב המים מייצג את הלך הנפש של המשורר: בבית השני מתוארים הקשיים והמשברים העוברים על המשורר (או על העם) בגלות, אל מול אויביו: אוֹמְרָה לְאֵל סְלַעֵי לְמָה שָׁכַחְתָּנִי לְמָה קָדַר אֶלַי בְּלַחֵץ אוֹיֵב: בְּרִצְחַ בְּעֲצֻמוֹתַי חֲרַפְוֹנִי צוֹרְדֵי בְּאִמְרָם אֵלַי כָּל הַיּוֹם אֵינִי אֱלֹהֵיךָ: (מ"ב, י-יא). יותר מאשר המצוקה הפיזית, מטרידה את המשורר המצוקה הרוחנית הנובעת ממצבו: האמנם ה' שכח אותי? האמנם צודקים אויביו הטוענים כלפיו "איה אלהיך"?

נשים לב, שבמהלך התיאור הקשה, נזכר המשורר בחד ה' הנותן לו תקווה: יוֹמָם יִצְוָה ה' חֲסִדוֹ וּבְלִילָה שִׁירוּ עַמִּי תִפְלָה לְאֵל חַיִּי: (מ"ב, ט)

זוית אישית

האם תלונה על קשיים היא דבר חיובי או שלילי? כיצד תלונה עשויה לקדם אותנו? ומתי היא מפילה אותנו?

בבית השלישי (מ"ג, א-ד) - המשורר פונה אל ה' בתפילה ובבקשת עזרה. לאחר הגעגועים והתלונות, שתוארו בבתים הקודמים, פונה המשורר אל ה' בתחינה: שְׁפֹטֵנִי אֱלֹהִים וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא חָסִיד מֵאִישׁ מִרְמָה וְעוֹלָה תִפְלֹטֵנִי: ... שְׁלַח אֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ הַמָּדָה יִנְחֹנֵנִי (מ"ג, א-ג) ומסיים בבקשה לחזור אל המצב הקודם - אל קרבת אלקים בבית המקדש: יִבְיֹאוּנִי אֶל הַר קִדְשֶׁךָ וְאֶל מִשְׁכְּנֹתֶיךָ: וְאֶבֹאֶה אֶל מִזְבַּח אֱלֹהִים אֵל אֵל שְׁמַחַת גִּילִי וְאוֹדֶךָ בְּכִנּוּר אֱלֹהִים אֱלֹהֵי: (מ"ג, ד-ג). נשים לב שהבית הראשון מעלה זכרונות מן המקדש וגעגועים אליו, והבית השלישי מסיים עם תפילה לחזור למקדש, ובטחון שזה יקרה.

נבואות בראי הדורות

במהלך שנות הגלות, עם ישראל עבר את כל השלבים הללו, ולכל אחד מהם היה תפקיד חשוב בהתמודדות עם הגלות. התפילות לשוב אל המקדש ואל ירושלים הבנויה ומלכות בית דוד משמרות את זכרון העבר ואת הגעגוע, ומדרבנות את העם לקוות לגאולה ולשאוף למימושה; הצרות הרבות שעברו על עם ישראל במהלך החורבן והגלות לא עברו בשתיקה - חכמים תיקנו לצום ולקונן ולזעוק עליהן, וכך התלונה הניעה את הרצון לצאת מהמצוקה לגאולה; ולבסוף - דברי הנביאים על הגאולה העתידית המשיכו ללוות את עם ישראל ולהפיח בהם תקווה לעתיד טוב יותר, בו ישובו אל הארץ ואל המקדש.

חלק ג' - התהליך הנפשי

בין בית לבית מופיע הפזמון החוזר: **מִה תִּשְׁתַּחֲוֶי נַפְשִׁי וְתִהְיֶי עָלַי הוֹחֵלִי לְאֱלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדְנוּ יִשׁוּעוֹת פְּנִי (מ"ב, ו, יב; מ"ג, ה).** בפזמון, המשורר מפנה את מבטו פנימה, אל נפשו, וכביכול מדבר אל עצמו, משכנע את עצמו לקוות לישועת ה' "הוֹחֵלִי לְאֱלֹהִים" במקום לשקוע בצער ובדכאון "תִּשְׁתַּחֲוֶי נַפְשִׁי וְתִהְיֶי עָלַי". נראה כי השיח הפנימי הזה מעודד את המשורר ומעביר אותו משלב לשלב:

בשלב ראשון (בבית הראשון) הוא עדיין שקוע **בעבר**, עסוק בגעגועים ובזכרונות. זהו שלב הכרחי. כאשר יש לאדם געגוע למשהו חיובי, הגעגוע יכול לסמן עבורו כיוון ומטרה, אך בתנאי שהוא לא יישאר תקוע בזכרונות העבר ובצער על הדבר שאבד.

בשלב השני (בבית השני) הוא מתמודד עם המציאות **בהווה**, ומתלונן על מצבו הקשה. המצב הנפשי של תלונה הוא לכאורה מצב לא חיובי, אך הוא שלב הכרחי. רק ההכרה במצוקה ובקושי ותלונה עליהם עשויות להוביל את האדם לחשיבה על פתרון. כל עוד האדם תקוע בעבר ואיננו מתמודד עם ההווה, או שאיננו מוכן להכיר בקושי שבו הוא נמצא - הוא לא יתקדם לכיוון הפתרון.

בשלב השלישי (בבית האחרון) הוא כבר עסוק **בעתיד** - מתפלל לעתיד טוב יותר, ומביע בטחון ואמונה שהוא יחזור בעתיד אל הארץ ואל המקדש, ויזכה לקרבת אלקים. בבית השלישי, הזכרון של העבר הופך לתקווה לעתיד: זכרון העלייה לרגל והגעגועים למקדש מתממשים בבקשה לחזור לאותו מצב - לחזור אל בית ה'.

סיכום

מזמור מ"ב-מ"ג מביע צימאון לקרבת אלקים וכיסופים לשוב אל המקדש. יתכן שהמזמור עוסק בעם ישראל הנמצא בגלות ומצפה לחזור אל המקדש, או באדם פרטי אשר הורחק מהמקדש מסיבה כלשהי ומתגעגע לשוב אליו. יחד עם זאת, המזמור מייצג תהליך שעובר על אדם בהתמודדות עם המצוקה. האמונה בה' וההשתוקקות לקרבתו הם הבסיס המחזק את האדם לכל אורך הדרך הקשה שהוא עובר. זה מה שנותן לו את הכח לעבור שלב אחרי שלב מן ההתבוננות בעבר (שיש בה מימד של "היתקעות") דרך היכולת להתמודד עם ההווה (שיש בה מימד של התלוננות), עד לשלב של יכולת להסתכל קדימה, לקוות ולהתפלל לעתיד טוב יותר.

להרחבה

[מתן על הפרק - דפי לימוד לפרקים מ"ב-מ"ג](#)

[שיעור מאת יעל שלוסברג - כאיל תערוג על אפיקי מים - מצעקה לתפילה ושמחה](#)

[שיעור מאת הרב יובל שרלו - מזמורי כיסופים](#)

[שלושה שיעורים מאת ד"ר יושי פרג'ון על מזמורים מ"ב-מ"ג](#)

[שיעור קצר מאת ד"ר בני גזונדהייט על מזמור מ"ב-מ"ג](#)

[שיעור קצר מאת הרב יעקב מדן על רקע היסטורי אפשרי למזמורים מ"ב-מ"ג](#)